

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1981
FORFATTER:	Thelma Jexlev
TITEL:	Koldingegnen ca. 1700. Et prospekt i det danske Rigsarkiv
KORT RESUME:	Koldinghus og Koldinghus Staldgård er centralt placeret

Koldingegnen ca. 1700

Et prospekt i det danske Rigsarkiv

af *Thelma Jexlev*

Det kort over Koldingegnen som skal beskrives i det følgende er en vandfarvetegning med grønt i flere nuancer, blå og rødt som dominerende farver. En ret svag gul farve er anvendt i bundfarvelaveringen og som tage på en del bygninger »på landet« – bymæssige bebyggelser, kirker og herregårde er røde. Til konturerne er anvendt det samme sorte blæk som til de få forekommende navne.

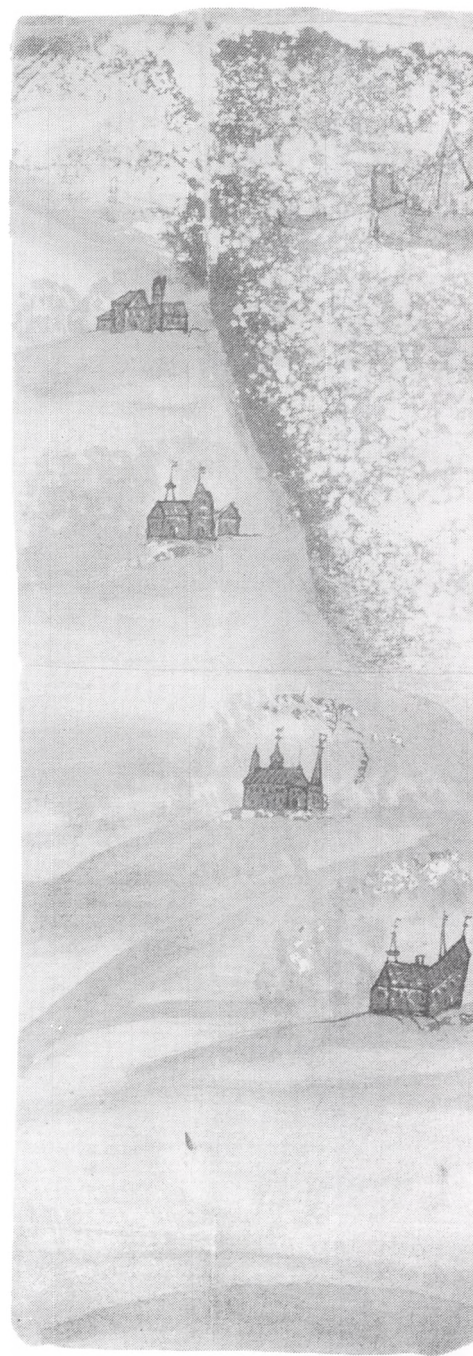
Tegningen måler ca. 52 cm i bredden og ca. 37 cm i højden, idet der er tegnet helt til papirets kant. Papirkvaliteten er ikke særlig god, og tegningen er derfor flosset i kanten og helt slidt i stykker langs midtfolden på begge led. Der er ingen sikre vandmærkespor eller påskrifter bagpå, der kan sige noget om alder, oprindelsessituation eller formålet med tegningen. Bagpå står kun »Landkort«. Hvorfra og hvornår den er kommet til Rigsarkivet vides ikke.

Kartografisk er tegningen meget primitiv og det umiddelbare indtryk støttet af den gammeldags skibstype med den meget høje agterstavv peger nærmest mod første halvdel af 1600-tallet. Denne datering er imidlertid umulig p.g.a. tegningens indhold.

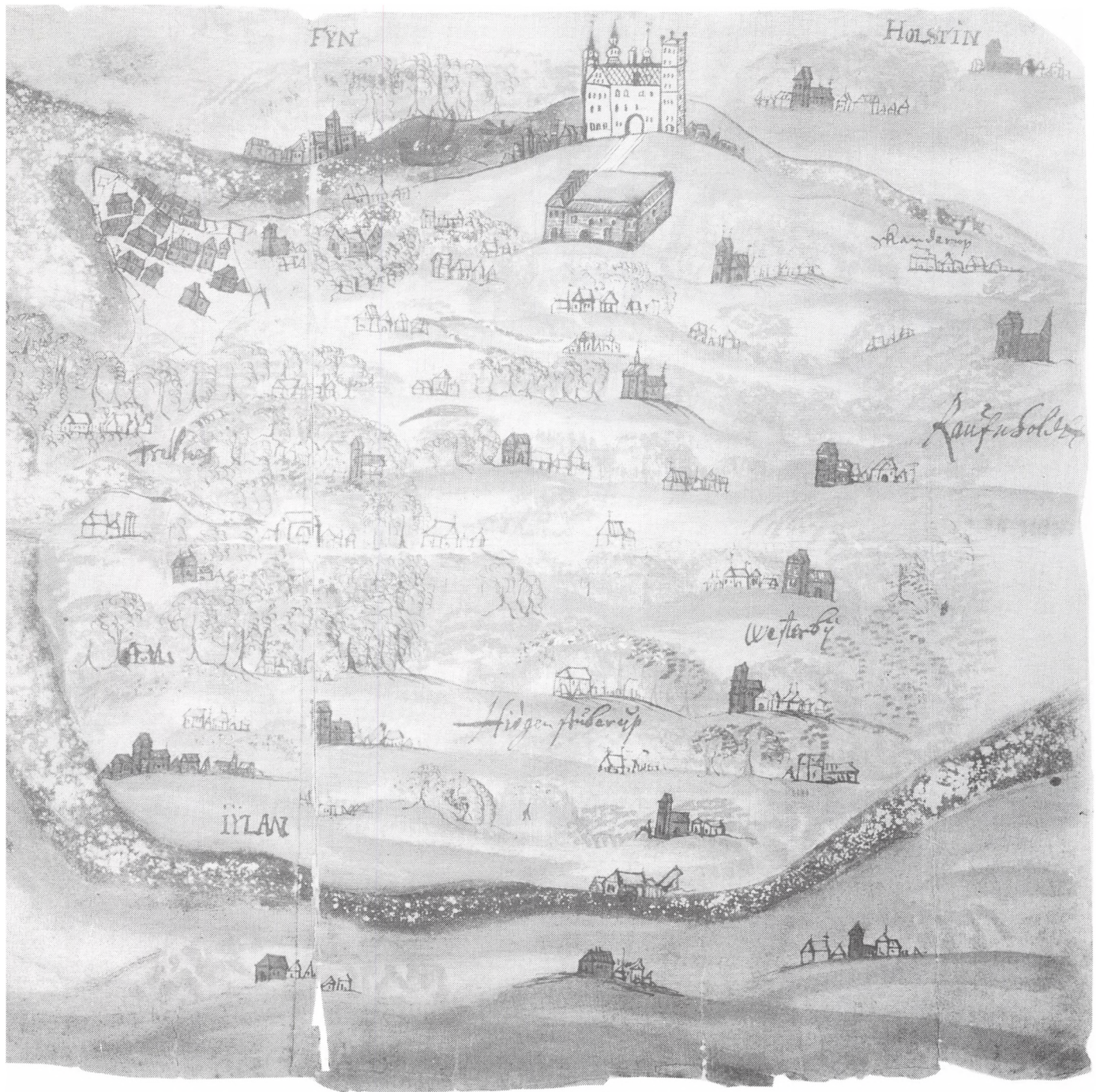
Blandt de bymæssige bebyggelser, som omfatter Middelfart, Kolding og Vejle markerer Frederiksodde/Fredericia sig tydeligst, og linierne udenom antyder en befæstning også mod søsiden. Den var planlagt under svenskekrigene, men blev først gennem-

ført i 1660'erne. Desuden fremtræder Koldinghus Staldgård tydeligt som et trefløjet kompleks af stenhuse, ikke bindingsværk. De grundmurede staldgårdsbygninger blev i følge P. Eliassens Koldingbog opført i 1670'erne og næppe afsluttet førend midt i 1680'erne. Ser vi på selve Koldinghus er der en markant modsætning mellem den røde staldgård og det hvide slot, men desværre ved vi ikke, hvornår Koldinghus fik sit hvide ydre. De bogstavformer, der er anvendt på kortet, kan dog næppe være ret meget yngre end år 1700.

Et kort fra o. 1700 må under alle omstændigheder påkalde sig interesse. Bortset fra nogle fæstningskort og rene byprospekter har vi yderst få kort bevaret fra den periode. At Koldinghus med Staldgården er centralt placeret i tegningen forekommer naturligt, derimod virker det bagvendt, at der er vendt op og ned på nord og syd, således at Fyn og hertugdømmerne er øverst på kortet og Vejle å nederst, mens Lillebælt ligger til venstre og det indre af Jylland til højre. En sådan drejning af kompasset på 180° kendes dog også fra andre kort, men de tre landsdelsnavne FYN, HOLSTIN og IYLAN virker både ved deres placering og i sig selv lidt underlige. De leder tanken hen på muligheden af en eller anden form for et trykt forlæg. En undersøgelse af kortene i Rigsarkivets 3. afd., Forsvarets Arkiver (tidl.: Hærens Arkiv) syntes at give positivt resultat.

Her fandtes som løsblad et kobberstik af området Middelfart-Kolding-Frederiksodde, som vi ser de svenske stillinger i efteråret 1657, tegnet af Erik Dahlberg. Den berømte svenske artilleriofficer (1625–1703) er idag især bekendt for sine topografiske arbejder. Hans hovedværk »Svecia antiqua et hodierna« udkom først efter hans død, mens mindst et halvhundrede af hans »historiske« tegninger blev stukket i Paris i

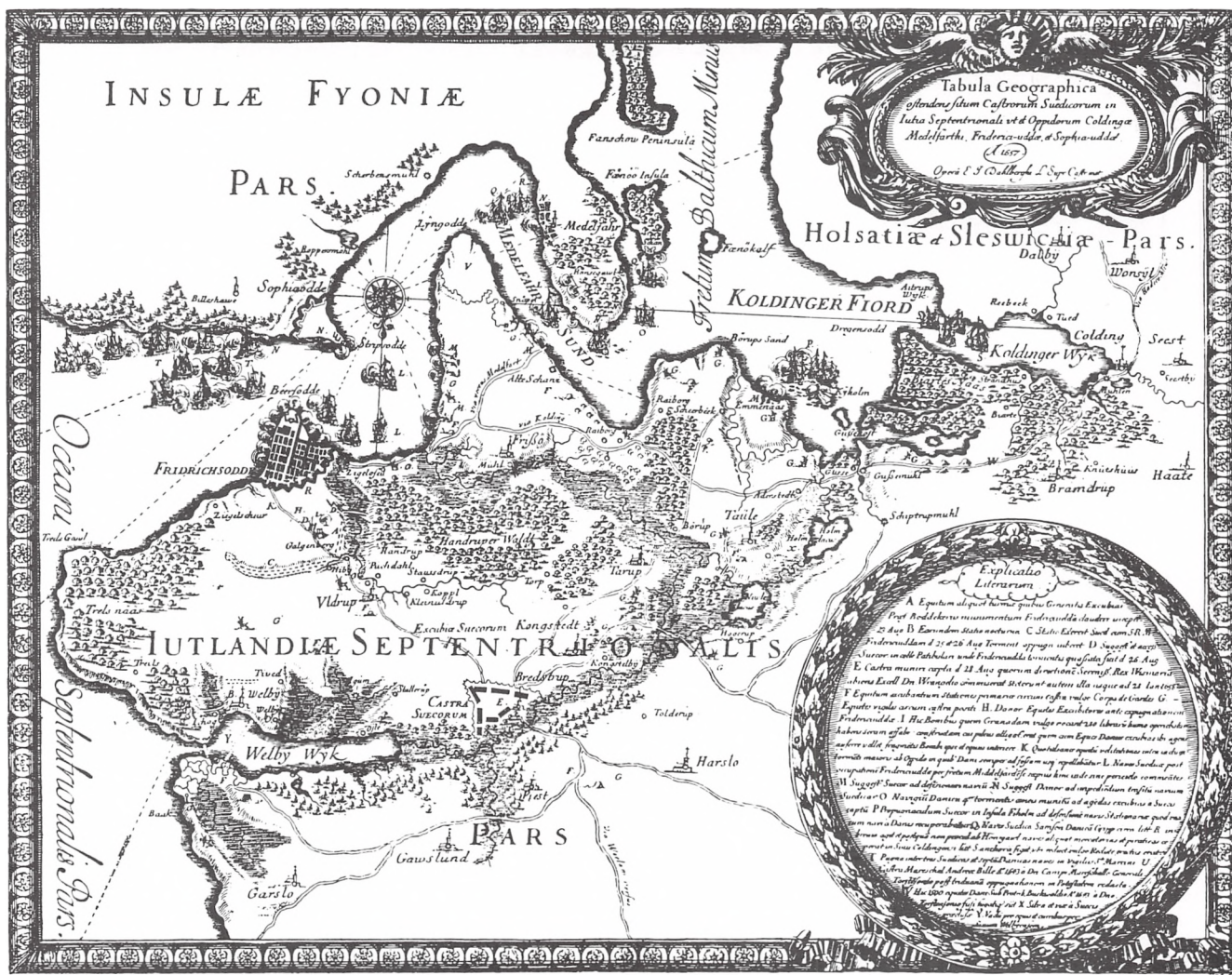
1680'erne og benyttet i Samuel Pufendorfs store værk om Karl X Gustav, hvis latinske originaludgave udkom i Nürnberg 1696, mens franske og tyske oversættelser kom sammesteds året efter. En ny latinsk udgave med de samme illustrationer udkom 1729 hos en anden bogtrykker.

Forskellen mellem Dahlbergs kort og den lavede tegning er umiddelbart nok større end lighederne. At begge har vendt op og

ned på nord og syd er ikke nok til at forudsætte afhængighed, men der er visse detaljer, der indicerer, at tegneren af Koldinghus-kortet må have set Dahlbergs kort, som dog har en anden afgrænsning. Det tager en stribe med syd for Kolding, men standser mod nord ved Rands fjord (kaldet Vejlbjvig) og går ikke længere ind i landet end lige akkurat til Kolding. Placeringen af de tre store stednavne og tegningerne af skibene

peger mod en vis afhængighed. Teksten »Holsatiæ et Slesvicæ Pars« kan forklare, at der på det danske kort står »Holstin« og ikke som venteligt »Sleswik« eller »Hertugsømit«.

Mens de geografiske forhold på Koldinghus-tegningen er ret forvansket eller forgrovet, f.eks. fortsætter Kolding og Vejle fjord som brede fjorde ind i landet i stedet for som åer, så er Koldinghus med staldgården opfattet ret korrekt,

Erik Dahlbergs kort, 1657.

selv om »Kæmpetårnet« er trukket for langt frem. Ligeledes er de fire herregårde nord for Vejle fjord opfattet udpræget individualistisk, det er dog ikke helt let at identificere dem med sikkerhed, to af dem er utvivlsomt Rosenvold og Tirsbæk.

De med almindelig skrift skrevne stednavne: Trellnæs – Højten Stuberup – Westerby – Raufns-holdt og Skanderup har ligesom intet fællespræg, der kan fortælle os, hvad meningen har været med den dekorative tegning, den er næppe lavet for privat fornøjelse skyld. Arkivar Jørgen Nybo Rasmussen har udkastet den teori, at

kortet skulle have forbindelse med oprettelsen/omordningen af rytterdistrikterne, da det aftegnede område nogenlunde svarer til Koldinghus rytterdistrikt efter 1716. Landsbynavnene Skanderup og Ravnholt skulle da angive distriktets vestgrænse.

Det kunne forklare Koldinghus' dominerende placering, men så vidt jeg ved, kender man intet tilsvarende andet steds fra. De »rigtige« rytterdistriktkort er jo ca. 50 år yngre. Men måske er det umagen værd at se lidt nærmere på, om landsbyen Stubberup i Højten sogn har nogen særlig betydning i forbindelse med rytterdistriktet.

Note:

Det gengivne prospekt har tidligere været indordnet i Rigsarkivets »Danske Samlinger« som nr. 562a og er derfra flyttet til »Topografisk Samling på Papir«, Koldinghus, men er nu anbragt i Rigsarkivets Kort- og Tegningssamling. Tegningen ligger i et blåt konceptark med påskrift fra 1. halvdel af 1800-tallet:

Et haandskrevet Kort fra Slutningen af de 16de Aarhundrede (gennemstreget og over linien med afvigende hånd erstattet af 17de Aarh.) over Egnen nordost fra Kolding, med en lille Afbildning af Kolding Slot.